

КОНВЕРТОВАНІ ОБЛІГАЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ВІДОБРАЖЕННЯ

Досліджено сутність конвертованих облигацій та проаналізовано їх дуалістичну природу, що визначає його розуміння в якості об'єкта бухгалтерського обліку

Постановка проблеми. Розвиток ринку цінних паперів викликає появу нових фінансових інструментів, а також удосконалення вже існуючих. Різноманітність цих інструментів дозволяє управлінцям формувати гнучку структуру фінансування діяльності, мінімізувати ризики та витрати, пов'язані з ними. Поява нових фінансових інструментів створює для бухгалтерів проблеми, пов'язані з їх відображенням у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності.

Конвертовані облигації – це відносно нові фінансові інструменти, які з'явилися вперше в кінці XIX століття в США. У Європі ж розвиток ринку конвертованих облигацій припадає на середину 90-х рр. У цей період ринок конвертованих облигацій розвивається швидкими темпами, так як вартість нових емісій конвертованих облигацій на ринку Західної Європи у вартісному співвідношенні практично дорівнювала сумі нових емісій акцій.

Конвертовані облигації на Україні не є таким поширеним інструментом, як на розвинених ринках, проте їх роль як форми залучення капіталу в останні роки зростає. Суттєвий вплив на формування ринку конвертованих облигацій, можна віднести загальну кон'юнктуру на ринку акцій, політику відсоткової ставки та певні законодавчі зміни.

Протягом 2009 року Комісією з цінних паперів та фондового ринку зареєстровано 240 випусків облигацій підприємств на суму 10,11 млрд. грн. Порівняно з 2008 роком обсяг зареєстрованих випусків облигацій підприємств зменшився на 21,24 млрд. грн. [5, с. 9].

У табл. 1 [5, с. 9] наведено перелік емітентів, що зареєстрували у 2009 році найбільші обсяги випусків облигацій.

Таблиця 1. Перелік емітентів, які у 2009 році зареєстрували найбільші випуски

Назва емітента	Обсяг випуску, млн. грн.	Частка у загальному обсязі емісій, %
ДП "Харківське державне авіаційне орденів Жовтневої революції та Трудового червоного прапору виробниче підприємство"	1 620,00	16,03
ДП Київський авіаційний завод "Авіант"	858,00	8,49
ЗАТ "Сільпо Рітейл"	350,00	3,46
ДП "Донецька залізниця"	250,00	2,47
ДП "Придніпровська залізниця"	220,00	2,17

Аналізуючи також розвиток ринку цінних паперів в Україні, можна говорити, що ринок конвертованих облигацій підпорядковується емітентам цих цінних паперів (первинний ринок), дуже слабо розвивається сегмент вторинного обороту цих цінних паперів (вторинний ринок). Проте, випуск облигацій надає ряд переваг як інвестору, так і емітенту.

Досліджуючи питання бухгалтерського обліку і контролю конвертованих облигацій встановлено, що цим питанням на сьогодні приділяється недостатньо уваги вченими, а тому вважаємо за необхідне провести аналіз сутності конвертованих облигацій з метою удосконалення системи бухгалтерського обліку, як у емітентів, так і інвесторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням бухгалтерському обліку конвертованих облигацій присвятили свої праці такі дослідники, як Б.І. Альохін, Т.О. Батяєва, О.В. Берзинь, В.І. Колесников, Г.І. Кравцова, Ю.Я. Кравченко, О.В. Набока, Н.С. Рязанова, І.І. Столяров, В.С. Торкановський, Я.В. Хмарська, О.М. Шелег та ін.

Мета дослідження полягає в аналізі особливостей використання конвертованих облигацій в господарській діяльності та бухгалтерське розуміння зобов'язань по облигаціях.

Викладення основного матеріалу дослідження. Конвертована облигація є різновидом облигацій, що уособлює у собі не тільки зобов'язання емітента сплатити певну суму грошових коштів, а також є інструментом капіталу, тобто існує можливість конвертації облигації в акції або інші цінні папери емітента. Під час конвертації облигації відбувається трансформація (перетворення) позичкового капіталу у власний капітал. В такому випадку відбувається зміна статусу власників облигацій – із кредиторів вони стають власниками компанії-емітента.

Деякі автори [8, с. 36] зазначають, що підприємство не має права розміщувати конвертовані облигації, якщо кількість оголошених акцій визначених категорій і типів менше тої кількості акцій, право на придбання яких надають такі облигації.

Зазвичай емітентом приймається рішення про випуск конвертованих облигацій у такому ж порядку, що й до випуску акцій. В рішенні про емісію такого виду облигацій крім звичайних умов таких, як номінальна вартість облигації, відсоткова ставка, термін обігу, також зазначаються пропорції обміну (коефіцієнт конверсії), термін конверсії, порядок та розміри доплат під час конверсії, положення щодо захисту прав держателів облигацій, а також зазначаються права на придбання даного виду облигацій як захист проти розмивання власного капіталу. Так як під час збільшення капіталу шляхом обміну облигацій на акції відбувається зміна курсу акцій та розмивання прав акціонерів.

Передбачений умовами випуску конвертованих облигацій порядок захисту прав держателів дозволяє не допустити знецінення права на конверсію внаслідок емісії акцій з низьким курсом, понаднормових виплат дивідендів протягом обігу облигацій та збільшення капіталу за рахунок реінвестування.

Коефіцієнт конвертації виступає як певне співвідношення між облигаціями та звичайними акціями під час обміну, тобто даний показник надає інформацію про кількість облигацій, які можна обміняти на звичайну акцію. Він визначається шляхом ділення номінальної вартості конвертованих облигацій на суму збільшення статутного капіталу.

Умовами випуску конвертованих облигацій також можуть бути передбачені певні доплати, що здійснюються з метою приведення у відповідність реальної ціни акції та ціни конверсії, а також для стимулювання ранньої чи пізньої конверсії облигацій. Доплати можуть бути фіксовані, зростаючі, спадаючі, а також можуть прив'язуватися до дивідендів.

Для підприємств випуск конвертованих облигацій є вигідним та економічно виправданим, якщо знижується курс акцій, ставки на кредитному ринку є досить високими та немає перспектив відносно майбутньої діяльності підприємства. Емітенти також мають можливість під час випуску конвертованих облигацій отримати більший емісійний дохід у порівнянні з емісійним доходом від розміщення акцій підприємства.

Також при ймовірній недооцінці ринком акцій підприємства випуск конвертованих облигацій стає більш доцільним з надією на те, що у подальшому акції підприємства виростуть у ціні і обмін буде вигідним не тільки для інвесторів, а й для акціонерів підприємства [4, с. 94].

Альохін Б.І. [1, с. 80] говорить про те, що підприємства емітують конвертовані облигації, тому що випуск конвертованих облигацій може знизити ціну позики і непрямо збільшити

акціонерний капітал на умовах підприємства. Крім того, автором зазначається, що конвертовані облигації особливо приваблюють тих інвесторів, які мають наміри брати участь у рості підприємства, але не хочуть брати на себе значний ризик і придбають низькододіні конвертовані облигації заради конверсійної переваги [1, с. 80].

Також для інвесторів конвертовані облигації є вигідними, адже відсотки по конвертованих облигаціях є нижчими, ніж відсоткові ставки на кредитному ринку, а у майбутньому є можливість здійснити обмін конвертованих облигацій на звичайні акції, і тим самим зі статусу кредитора інвестори мають нагоду перейти у статус акціонера (співвласника) підприємства.

Існують також певні особливості і в податковому обліку: відсотки по боргових цінних паперах входять до складу валових витрат емітента [3, п. 5.5.1] і тим самим зменшують оподатковуваний дохід, а сплата дивідендів за акціями відбувається після сплати всіх податків за рахунок чистого прибутку підприємства.

Конвертовані облигації викликають інтерес з боку інвесторів, так як забезпечують безпеку інвестицій та надають можливість збільшення капіталу у майбутньому під час конвертації.

Конструкція конвертованої облигації поєднує в ідеальний для інвестора спосіб шанси, які дає акція, з гарантіями, які забезпечують облигації. Основна вигода інвестора від купівлі конвертованих облигацій – це регулярна виплата відсотків,

сплата заборгованості боржником і привілейовані права у випадку банкрутства підприємства для акціонерів.

Щодо класифікації конвертованих облигацій, то деякі науковці [7, с. 194] виділяють такий вид конвертованих облигацій, як розширені облигації, які випускаються на визначений термін, але в момент погашення можуть бути обмінені на рівноцінні довгострокові облигації з підвищеною відсотковою ставкою.

Характерною особливістю конвертованих облигацій є те, що власник облигацій має право на два альтернативні види допомоги: грошову, так звану оплату номінальної суми облигації разом з відповідними відсотками або не грошову – заміна облигацій на акції. У випадку, якщо власник облигацій вибере власне не грошову допомогу, він складає заяву управлінському персоналу товариства-емітента. Заява – це введення в дію процесу, наслідком якого власник облигацій набере права акціонера, що викликає перетворення існуючих облигаційних зв'язків між сторонами в організаційні зв'язки.

Конвертовані облигації під час обігу проходять два основні етапи, які мають свої особливості (рис. 1). На першому етапі відбувається емісія конвертованих облигацій, яка призводить до того, що у пасиві балансу підприємства з'являється позиція "Зобов'язання за облигаціями", тобто збільшується сума позичкового капіталу. Зазначимо, що у власному капіталі на даному етапі змін не відбувається.

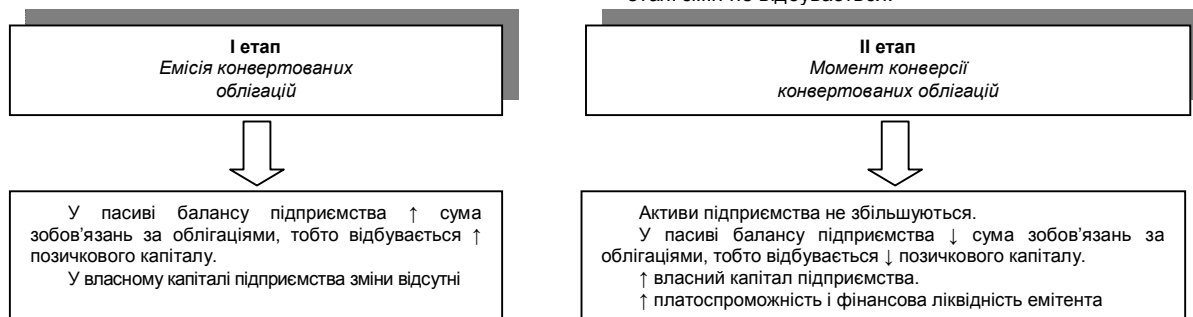

Рис. 1. Етапи обігу конвертованих облигацій: обліковий аспект

На наступному етапі, коли відбувається конверсія конвертованих облигацій, у пасиві балансу підприємства відбуваються структурні зміни, тобто сума зобов'язань за облигаціями зменшується і одночасно відбувається збільшення власного капіталу підприємства, що є необхідним для ведення інвестиційної діяльності. Це призводить до того, що збільшується платоспроможність і фінансова ліквідність емітента. У результаті конверсії також може виникнути вивільнення активів підприємства, а тому зростає його спроможність виконати зобов'язання.

Одним із складних процесів є оцінка облигацій. Він вимагає визначення всіх можливих вартостей конвертованої облигації, серед яких можна виділити такі, як:

- номінальна вартість, визначається як величина основного зобов'язання перед власником облигації;
- конверсійна вартість, що визначається у випадку її невідкладної заміни на акції;
- інвестиційна вартість є сумою грошових надходжень у вигляді відсотків і номіналу, який виплачений в строк дисконтованого викупу при відсотковій ставці інструмента, що наближена до рівня ризику;
- ринкова вартість, яка зазначає, скільки інвестор здатен заплатити за цінний папір; ця вартість в деякій мірі є комбінацією інвестиційної і конверсійної вартості, при чому облигація інтерпретується тут як гібридний цінний папір.

За умов, коли фінансовий стан підприємства слабкий, вартість конвертованої облигації залежить перш за все від інвестиційної вартості. Коли економічні результати поліпшуються, і ціни акцій на ринку ростуть, тоді зростає значення конверсійної вартості. Ці дві вартості створюють і ринкову вартість конвертованої облигації.

Деякі науковці [2, с. 74] відзначають, що підприємство випускає конвертовані облигації, щоб швидше реалізувати облигаційний випуск і зацікавити інвесторів у придбанні саме своїх облигацій. Право проведення конвертації, як правило, належить інвестору, який придбає облигації під час первинного розміщення або на вторинному ринку. Також зазначається, що інвестори, приймаючи рішення про доцільність конвертації, повинні враховувати всі ринкові фактори: ціну конвертації, ринкову вартість акції і вартість акції, яка отримується в результаті конвертації, дохідність вкладень у конвертовані облигації та інші аспекти даної операції [2, с. 74].

Інвестору вигідно проводити конвертування облигацій на акції, коли ринкова ціна акції перевищить їх конверсійну вартість. Ринкова вартість конвертованої облигації не впаде (у випадку падіння цін на акції і браку конверсії) нижче її інвестиційної вартості і тоді інтерпретуватиметься як класична облигація. У випадку зростання цін на акції, зобов'язання за облигаціями перетвориться у власний капітал, оскільки інвестори скористуються нагодою придбати дешеві акції за вищою ринковою вартістю.

З приводу визначення емітентом розміру відсотка по облигаціях, то тут відіграють роль наступні фактори: термін, на який вони випускаються, їх надійність, рівень інфляції, банківський відсоток. Вирішальним у визначенні процентної ставки по облигації є саме рівень інфляції і ступінь ризику придбання облигації. Чим менш надійні облигації, тим вище відсоток. Тому відсоток встановлюється залежно від рівня надійності облигацій.

Рязанова Н.С. [6, с. 139] зазначає, що конвертовані облигації дають інвестору можливість заробити більше грошей, оскільки в разі зростання ринкової ціни звичайних акцій вартість цих облигацій також збільшується. Разом з тим, якщо ціна звичайних акцій не зростає, інвестор – власник облигацій гарантовано отримує періодичний відсотковий платіж на суму основного боргу в момент

погашення облигацій. Крім того, автором [6, с. 139] також відмічено, що якщо облигації конвертуються у звичайні акції, то за правилом рахівництва, звичайні акції відображаються за перехідною вартістю облигацій. Облігаційні зобов'язання та відповідний неамортизований дисконт або премія списуються. З цієї причини прибутки та збитки у бухгалтерському обліку не відображаються.

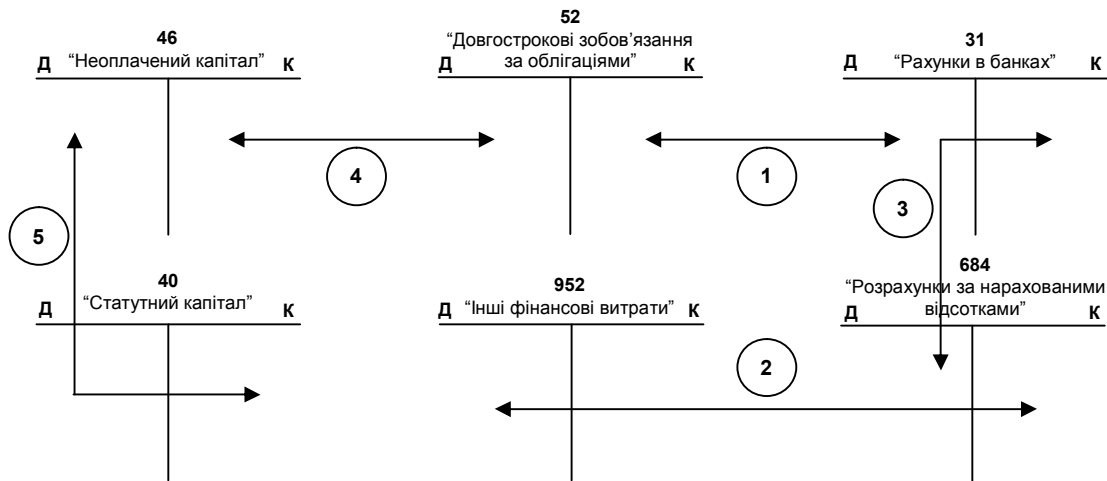
БАЛАНС	
АКТИВ	ПАСИВ
У структурі майна підприємства зміни відсутні	I. Власний капітал
	Статутний капітал (рядок 300)
	КОНВЕРТОВАНІ ОБЛИГАЦІЇ
	III. Довгострокові зобов'язання
	Інші довгострокові фінансові зобов'язання (рядок 450)

Рис. 2. Відображення конвертованих облигацій до і після моменту конвертації у балансі підприємства-емітента

На рис. 2 відображено момент переходу облигацій під час конвертації із однієї статті пасиву балансу підприємства-емітента в іншу, а саме зі складу статті "Інші довгострокові фінансові зобов'язання" (рядок 450 ф. 1 "Баланс") до складу статті "Статутний капітал" (рядок 300 ф. 1 "Баланс"). Тобто момент конвертації дозволяє говорити про те, що трансформація залученого капіталу у

власний відбувається за допомогою саме конвертованих облигацій, які зі статусу облигацій перетворюються в звичайні акції.

Якщо говорити про відображення конвертованих облигацій на рахунках бухгалтерського обліку, то на рис. 3 відображено операції обігу конвертованих облигацій на рахунках підприємства-емітента даного виду облигацій.

- 1 – Відображено випуск конвертованих облигацій підприємством-емітентом
- 2 – Нараховано відсотки за конвертованими облигаціями
- 3 – Сплачено суму нарахованих відсотків за конвертованими облигаціями з поточного рахунку підприємства-емітента
- 4 – Відображено момент конвертації, тобто обмін облигацій на акції
- 5 – Відображено збільшення статутного капіталу за рахунок конвертації облигацій на акції та зменшення зобов'язань за облигаціями

Рис. 3. Відображення етапів обігу конвертованих облигацій на рахунках бухгалтерського обліку у підприємства-емітента

На схемі бухгалтерського відображення операцій з конвертованими облигаціями, що представлена на рис. 3, показано методику відображення даного виду облигацій на рахунках бухгалтерського обліку. Дана методика передбачає, що момент конвертації облигацій відображається наступними проводками: Д 52 К 46 і Д 46 К 40, тобто по дебету рахунку 52 "Довгострокові зобов'язання за облигаціями" відбувається зменшення

суми позичкового капіталу, а по кредиту рахунку 40 "Статутний капітал" відбувається збільшення власного капіталу.

Що стосується бухгалтерського відображення конвертованих облигацій в інвестора (власника облигацій), то у балансі вони будуть відображатися, як "Інші фінансові інвестиції" (ф. 1, рядок 045) (рис. 4).

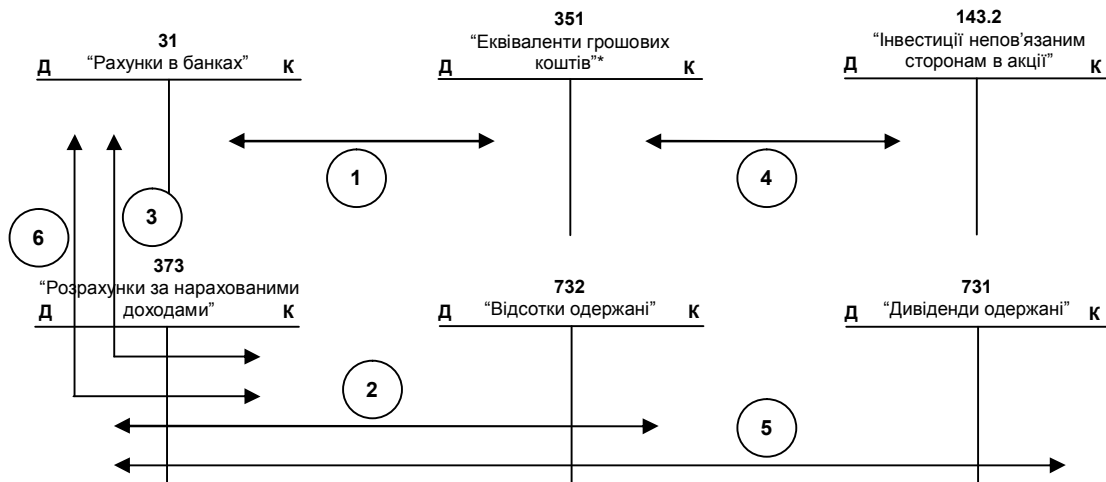
БАЛАНС	
АКТИВ	ПАСИВ
I. Необоротні активи	Зміни у структурі джерел утворення майна підприємства відсутні
Довгострокові фінансові інвестиції	
інші фінансові інвестиції	

Рис. 4. Відображення конвертованих облигацій до і після моменту конвертації у балансі власника даного виду облигацій

Також необхідно зауважити, що на відміну від емітента конвертованих облигацій, у власника даного виду облигацій у пасиві балансу не відбувається жодних змін, лише змінюються статті активу балансу. Момент конвертації облигацій не призводить ні до зменшення позикового капіталу, ні до збільшення власного капіталу власника облигацій. Проте, суттєвим є те, що власник облигацій зі статусу кредитора переходить у статус

акціонера підприємства-емітента, тобто стає його співвласником і має право брати участь в управлінні даним підприємством, приймати рішення щодо його діяльності (за умови, якщо обмін облигацій здійснюється на звичайні акції підприємства-емітента).

Існують також певні особливості у методиці бухгалтерського відображення конвертованих облигацій у власника даного виду цінних паперів (рис. 5).

- 1 – Відображено придбання конвертованих облігацій у підприємства-емітента
- 2 – Відображено суму відсотків, що належать до отримання, по конвертованих облігаціях
- 3 – Відображено отримання відсотків по конвертованих облігаціях у грошовій формі на поточний банківський рахунок
- 4 – Відображено момент конвертації облігацій в акції підприємства-емітента конвертованих облігацій
- 5 – Нараховано належну до отримання суму дивідендів за акціями
- 6 – Отримано на поточний банківський рахунок нараховані дивіденди за акціями

* рах. 351 "Еквіваленти грошових коштів" застосовується у випадках, якщо облігації придбаються на 3 місяці, тобто момент конвертації за умовами випуску має відбутися за 3 місяці;
 рах. 352 "Інші поточні фінансові інвестиції" – для конвертованих облігацій з терміном обігу 3-12 місяців;
 рах. 143.1 "Інші інвестиції непов'язаним сторонам в облігації" – для довгострокових конвертованих облігацій (термін обігу більше 1 року)

Рис. 5. Відображення етапів обігу конвертованих облігацій на рахунках бухгалтерського обліку у власника даного виду облігацій

Методика відображення інвестицій у конвертовані облігації, зображена на рис. 5, говорить про те, що до моменту конвертації облігацій у звичайні акції підприємства-емітента власник даного виду облігацій перебуває у статусі інвестора (кредитора) емітента і отримує за вкладені інвестиції дохід у вигляді відсотків, ставка яких визначна умовами випуску конвертованих облігацій. Після процесу конвертації, а саме обміну облігацій на звичайні акції підприємства-емітента, інвестор (кредитор) набуває нового статусу – акціонера, тобто співвласника даного підприємства (емітента) і крім можливості отримувати дохід у вигляді дивідендів, набуває права приймати безпосередню участь в управлінні даним підприємством, отримує право голосу.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

1. Конвертовані облігації є привабливим фінансовим інструментом як для інвестора, так і для емітента, бо даний вид облігацій поєднує в собі властивості й акцій, й облігацій.
2. Конвертовані облігації можуть бути випущені емітентом у разі, якщо знижується курс акцій, ставки на кредитному ринку є досить високими та немає перспектив відносно майбутньої діяльності підприємства. Також, якщо є ймовірність недооцінки ринком акцій даного підприємства.
3. Щодо інвесторів, які вкладають свої кошти у даний вид облігацій, то в першу чергу, вони досягають безпеки свої вкладень, а також у майбутньому забезпечують себе можливістю збільшити капітал за допомогою конвертації облігацій у звичайні акції та із статусу кредиторів перейти у статус акціонерів даного підприємства.
4. Під час обігу конвертовані облігації мають два основні етапи, кожен з яких має свої особливості:
 - під час емісії конвертованих облігацій збільшується сума позичкового капіталу, а у власному капіталі змін не відбувається;
 - при конверсії конвертованих облігацій у пасиві балансу підприємства відбуваються структурні зміни, тобто сума зобов'язань за облігаціями зменшується і одночасно відбувається збільшення власного капіталу підприємства.
5. Існують певні особливості у відображенні конвертованих облігацій у балансі як емітента, так і власника. Наслідком конвертації облігацій у звичайні акції є трансформація позичкового капіталу у власний (в емітента конвертованих облігацій) та зміни в активах балансу, а саме зміна статей, до складу яких входять конвертовані облігації (у власника конвертованих облігацій).

В цілому, проведені дослідження сутності конвертованих облігацій мають неабияке значення для визначення особливостей їх відображення на рахунках бухгалтерського

обліку. Під час випуску конвертовані облігації виступають у ролі залученого капіталу, тобто інвестор, що їх придбав є для підприємства кредитором. Момент конвертації облігацій призводить до того, що відбуваються структурні зміни у пасиві балансу, тобто категорія залученого капіталу на суму конвертованих облігацій перетворюється у розряд власного капіталу. Тим самим збільшується платоспроможність і фінансова ліквідність емітента.

Під час відображення конвертованих облігацій в обліку необхідно чітко знати умови випуску даного виду облігацій та їх емісії. Крім того, необхідно знати, коли саме відбувається момент трансформації залученого (позичкового) капіталу у власний, і коли інвестори з розряду кредиторів переходять у розряд акціонерів або співвласників.

Також зазначимо, що представлена нами методика обліку конвертованих облігацій, дозволяє й емітентам, і власникам даного виду облігацій відображати на рахунках бухгалтерського обліку операції з такими цінними паперами. До уваги було прийнято ряд особливостей конвертованих облігацій.

Список використаної літератури:

1. *Алехин Б.И.* Рынок ценных бумаг [Учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности 060400 "Финансы и кредит"] / Б.И. Алехин. – [2-е изд.]. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 461 с. 2. *Батяева Т.А.* Рынок ценных бумаг [Учеб. пособие] / Т.А. Батяева, И.И. Столяров – М.: ИНФРА-М, 2006. – 304 с. 3. Закон України про оподаткування прибутку підприємств від 28 грудня 1994 року, № 334/94-ВР. 4. *Кравченко Ю.Я.* Рынок ценных бумаг [Учебное пособие] / Ю.Я. Кравченко. – [2 изд.]. – К.: Дакор, КНТ, 2006. – 712 с. 5. Річний звіт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2009 рік. / Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс] // http://www.ssmsc.gov.ua/UserFiles/File/annual_report/2009.zip. 6. *Рязанова Н.С.* Финансове рахівництво [Навч. посіб.] / Н.С. Рязанова – К.: Знання-прес, 2002. – 246 с. 7. Фондовый рынок [Учеб. Пособие] / Г.И. Кравцова, Е.В. Берзинь, Е.М. Шелег [и др.]; под ред. Г.И. Кравцовой. – Минск: БГЭУ, 2008. – 327 с. 8. Ценные бумаги [Учебник / Под ред. В.И. Колесникова, В.С. Торкановского] – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 448 с.

РУДЕЙЧУК Світлана Володимирівна – здобувач Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

– бухгалтерський облік і контроль операцій з облігаціями